

OSNOVE INFORMACIONIH SISTEMA

Tutorijal 7

10.12.2024.

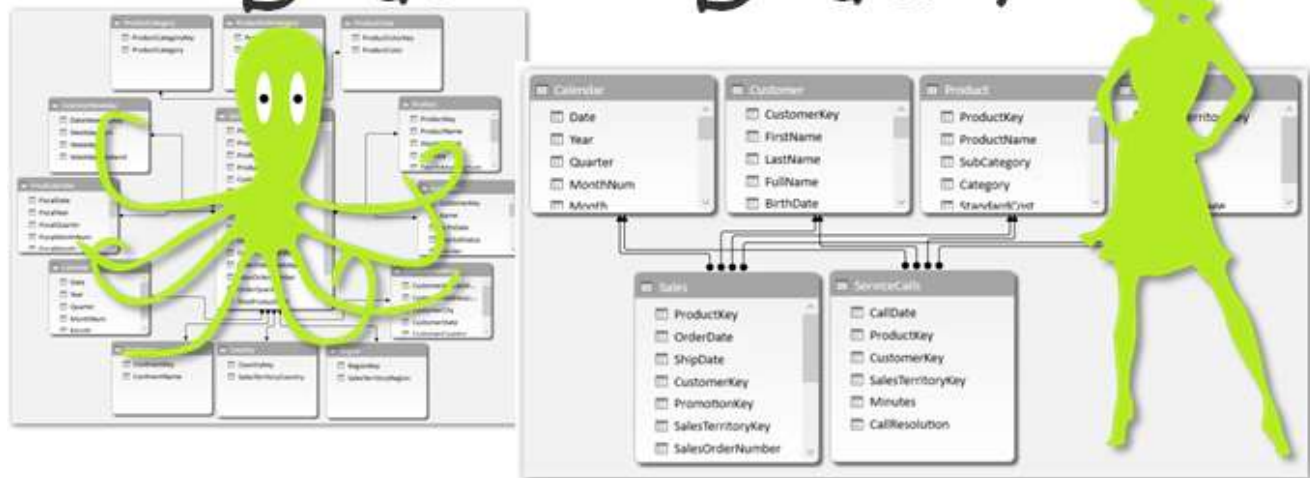

Modeliranje podataka i procesa

Osnove informacionih sistema

Model je aproksimacija stvarnosti.

Data Model: Beast to Beauty

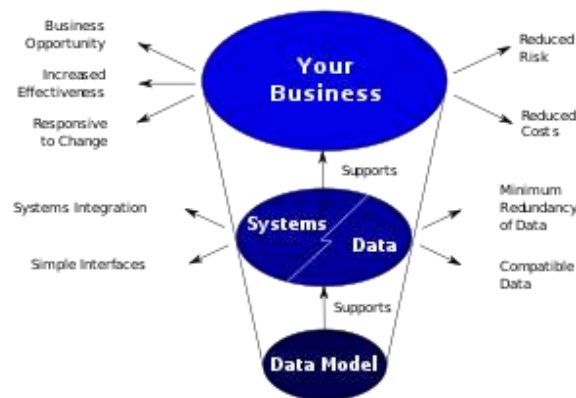

Modeliranje podataka

Osnove informacionih sistema

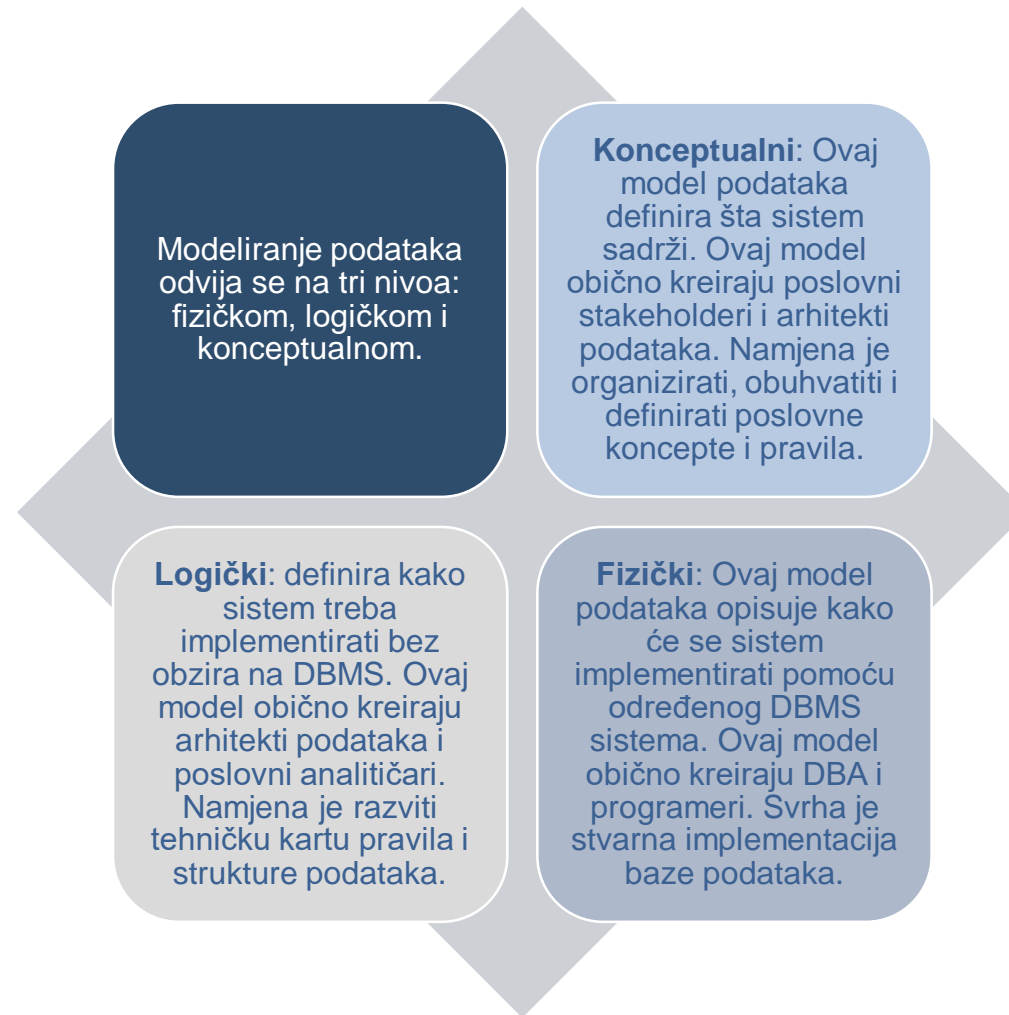
- Modeliranje podataka je proces kreiranja modela podataka za podatke koji se pohranjuju u bazi podataka.
- Modeliranje podataka pomaže u vizualnom predstavljanju podataka i provodi poslovna pravila, regulatorne usklađenosti i politike o tim podacima.
- Modeli podataka osiguravaju dosljednost u imenovanju, zadanim vrijednostima, semantici, sigurnosti, istovremeno osiguravajući kvalitetu podataka.

Modeliranje podataka

Osnove informacionih sistema

Modeliranje podataka

Osnove informacionih sistema

Razlika između nivoa:

Nivo	Fokus	Tehnički detalji
Konceptualni	Poslovni zahtevi, entiteti i veze	Nema tehničkih detalja
Logički	Organizacija podataka, relacije	Tehnički okvir, ali bez detalja o implementaciji
Fizički	Skladištenje i performanse	Konkretni tehnički detalji baze podataka

Podela omogućava postupno prelazak od apstraktnog razmišljanja (poslovni zahtevi) ka tehničkoj implementaciji, što olakšava komunikaciju između poslovnih analitičara, dizajnera baza podataka i inženjera.

Konceptualni nivo modeliranja

Šta je? Ovo je najviši, apstraktni nivo modeliranja. Fokusira se na što bolje razumevanje podataka i njihovih veza iz poslovne perspektive, a ne na tehničke detalje.

Cilj: Definirati osnovne entitete i njihove veze, kao i ključne karakteristike koje su relevantne za poslovanje.

Karakteristike:

- Nema tehničkih detalja, poput vrsta podataka ili tehnologija.
- Koristi dijagrame entiteta i veza (ER dijagram).
- Fokusiran je na potrebe korisnika.

Logički nivo modeliranja

Šta je? Prelazni nivo između apstraktnog konceptualnog modela i tehničkog fizičkog modela. Fokusira se na strukturiranje podataka u obliku koji baza podataka može obraditi, ali i dalje nezavisno od specifične tehnologije.

Cilj: Definirati kako će podaci biti organizovani, sa fokusom na relacije, ključeve i tipove podataka.

Karakteristike:

- Precizno definiše attribute entiteta (npr. ISBN za knjige, ID za člana).
- Uključuje primarne i strane ključeve (identifikatori za relacije).
- Normalizacija se koristi za smanjenje redundancije.

Fizički nivo modeliranja

Šta je? Najdetaljniji i tehnički nivo modeliranja, koji definiše kako će podaci biti stvarno skladišteni u bazi podataka. Fokusira se na implementaciju baze u konkretnom sistemu.

Cilj: Optimizovati skladištenje podataka i njihov pristup u skladu s tehnologijom koja se koristi.

Karakteristike:

- Definiše konkretne tipove podataka (npr. VARCHAR, INT).
- Određuje indekse, particije i pravila o pristupu.
- Fokusiran na performanse i tehničke detalje.

Modeliranje podataka

Konceptualni nivo:

- Na konceptualnom nivou modeliranja podataka, fokus je na razumijevanju poslovnih entiteta, njihovih odnosa i pravila koja definiraju organizaciju podataka.
- Ovdje se koriste konceptualni modeli podataka poput entitetsko-relacijskih dijagrama (ERD) kako bi se predstavili entiteti (objekti) i njihovi odnosi.
- Cilj je stvoriti apstraktnu predstavu podataka neovisnu o bilo kojem konkretnom sistemu ili tehnologiji.

Logički nivo:

- Na logičkom nivou, konceptualni model se transformira u specifičan oblik prilagođen određenom sistemu upravljanja bazama podataka (DBMS).
- Ovdje se koriste entitetsko-relacijski modeli prilagođeni za odabrani DBMS, kao i dodatne informacije o atributima, ključevima i vezama između entiteta.
- Cilj je stvoriti model koji može poslužiti kao temelj za implementaciju baze podataka, uzimajući u obzir specifičnosti sistema upravljanja bazama podataka.

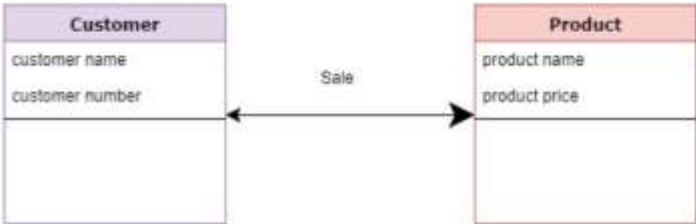
Fizički nivo:

- Fizički nivo modeliranja podataka fokusira se na detalje implementacije na razini sklopovlja i tehnologije.
- Ovdje se definiraju tehnički detalji, poput tipova podataka, indeksa, particioniranja i performansi.
- Cilj je optimizirati strukturu podataka za konkretnu platformu ili tehnologiju na kojoj će baza podataka biti izvršena.

Modeliranje podataka

Osnove informacionih sistema

Conceptual Data Model

Logical Data Model

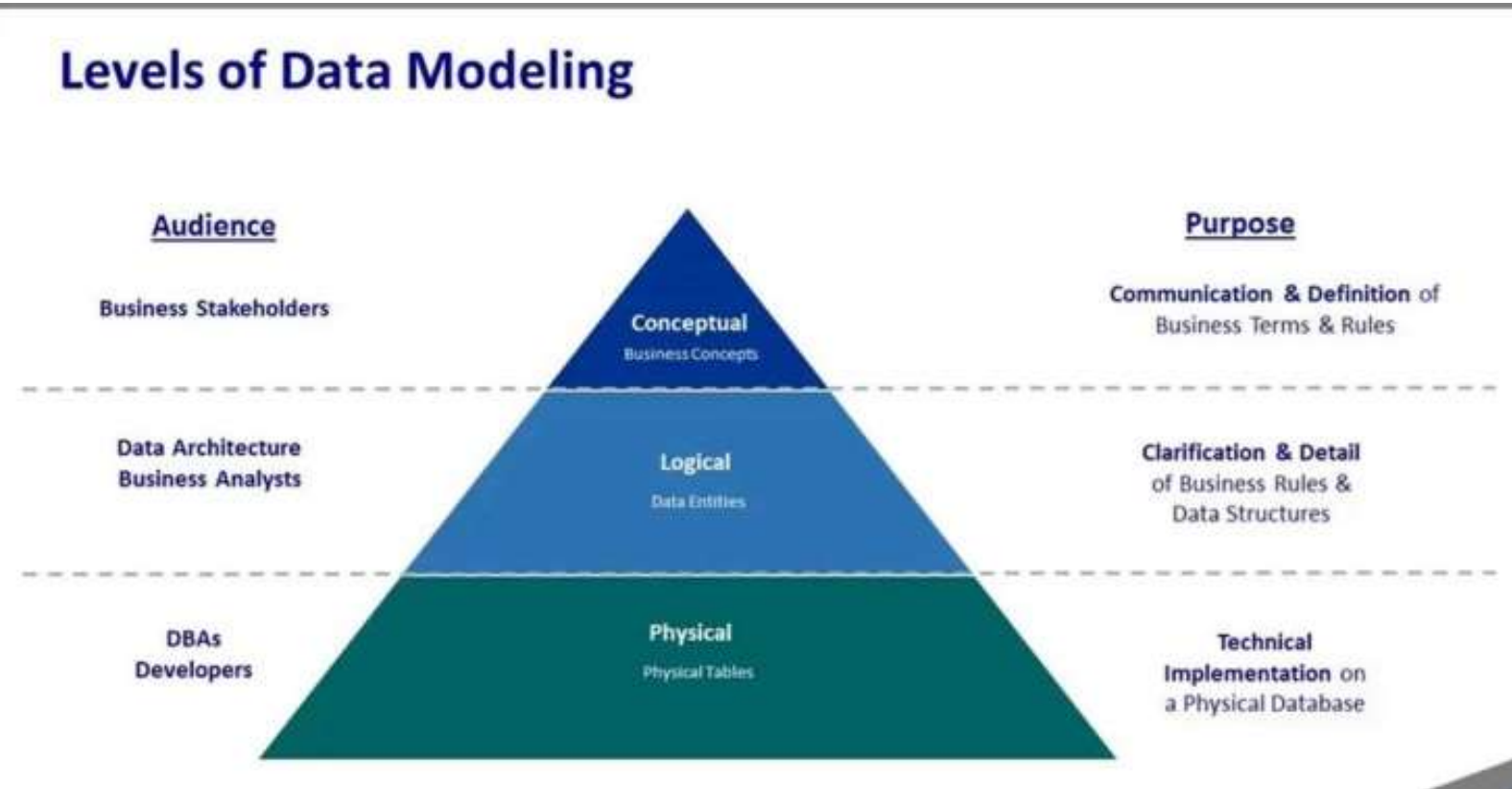

Physical Data Model

Modeliranje podataka

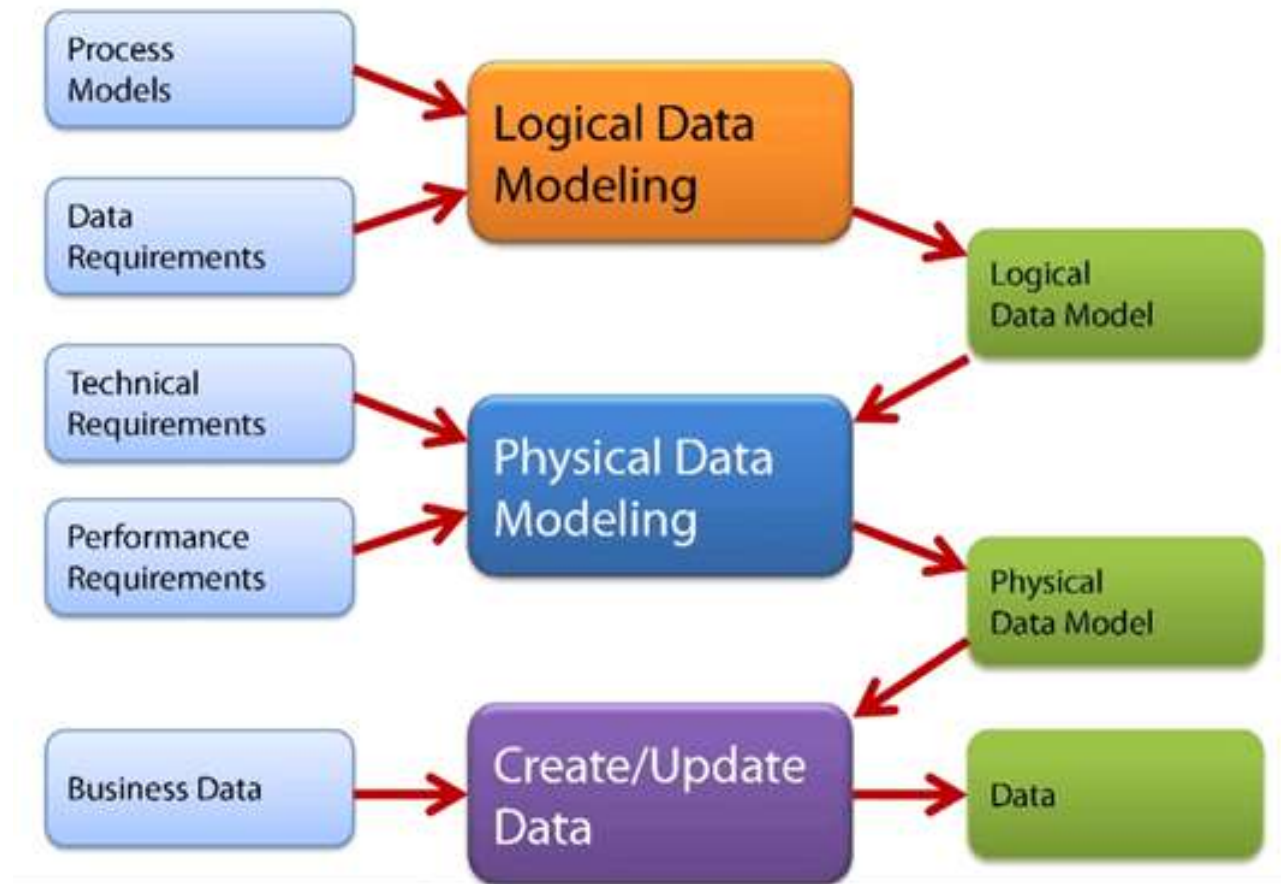
Osnove informacionih sistema

Modeliranje podataka

Osnove informacionih sistema

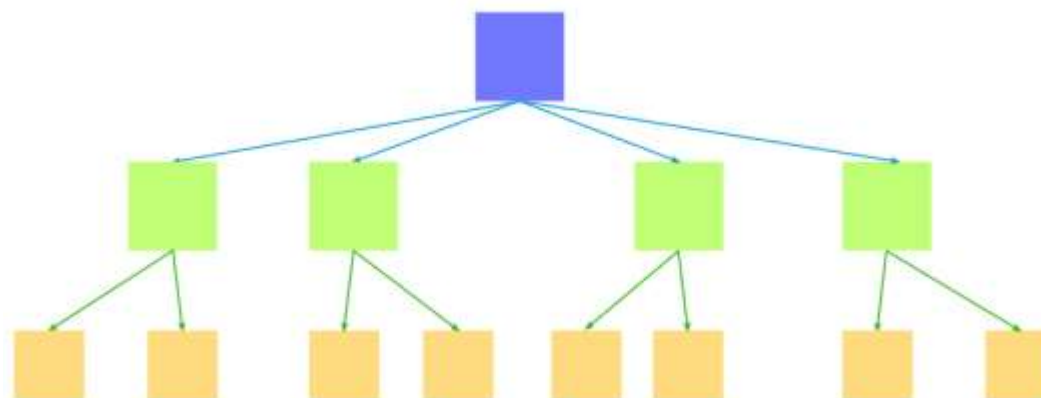

Vrste modela podataka

Hijerahijski model

- koristi hijerarhiju za strukturiranje podataka u obliku poput stabla.

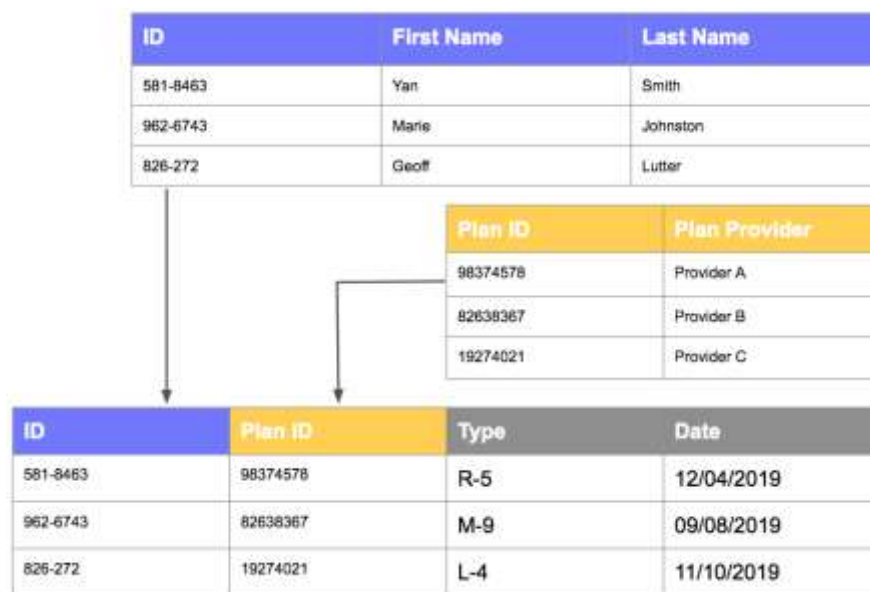

Vrste modela podataka

Relacijski model

– podaci predstavljani u obliku tablica

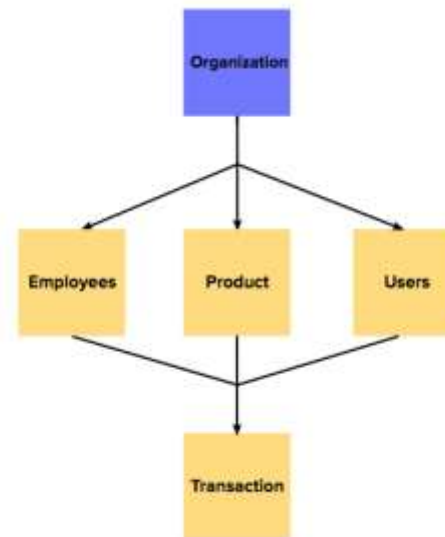

Vrste modela podataka

Mrežni model

Mrežni model je inspirisan hijerarhijskim modelom. No, za razliku od hijerarhijskog modela, ovaj model olakšava prenošenje složenih odnosa, jer se svaki zapis može povezati s više matičnih zapisa.

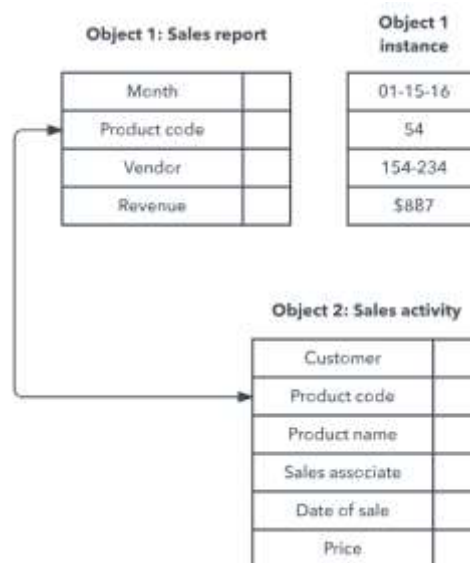

Vrste modela podataka

Objektno orijentiran model

- Sastoji se od kolekcije objekata, svaki sa svojim atributima i metodama. Ova vrsta modela baze podataka naziva se i post-relacijski model baze podataka.

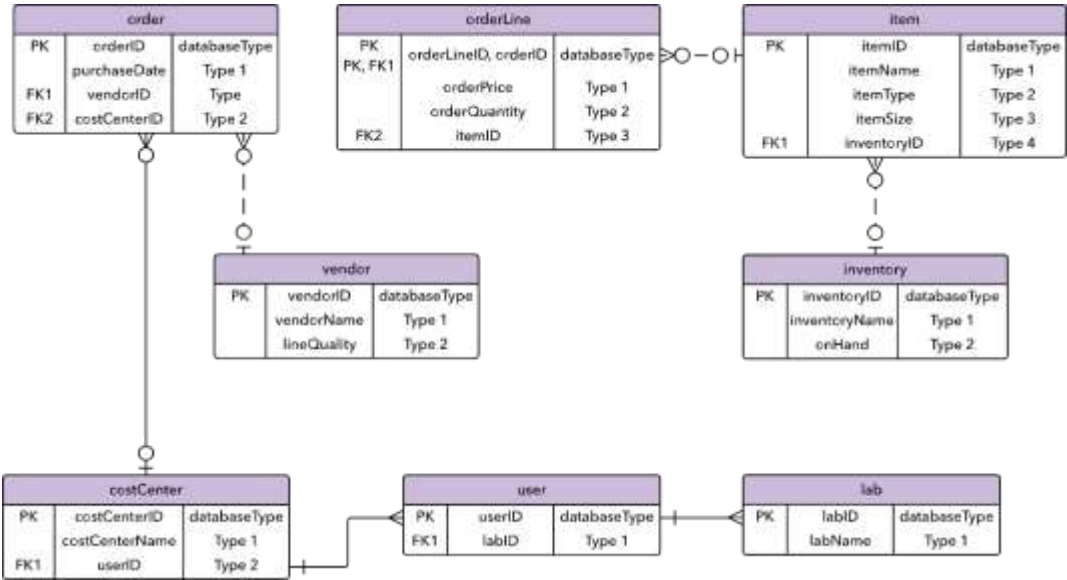

Vrste modela podataka

Osnove informacionih sistema

Entity Relationship model

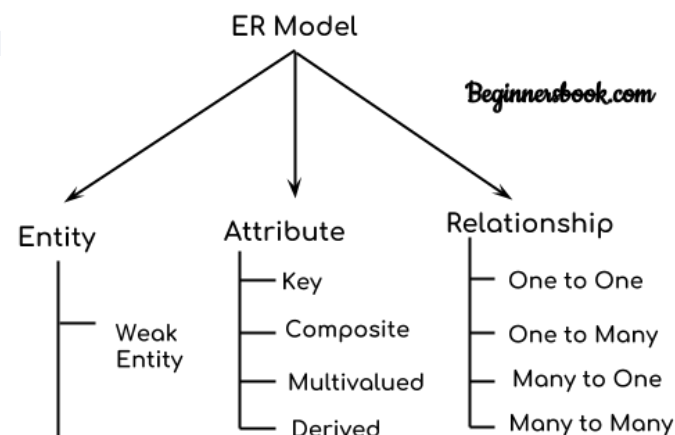
predstavlja entitete i njihove odnose u grafičkom formatu. Entitet može biti bilo što - koncept, podatak ili objekt.

ER model

- Entitet: objekt ili komponenta podataka; osnovni gradivni blok za model podataka.
  - Može predstavljati osobu, mjesto, događaj ili objekat o kojem se prikupljaju podaci.
  - Naziv entiteta treba biti u obliku *<<Imenica>>*.
  - Slabi entitet je onaj koji ne posjeduje primarni ključ.

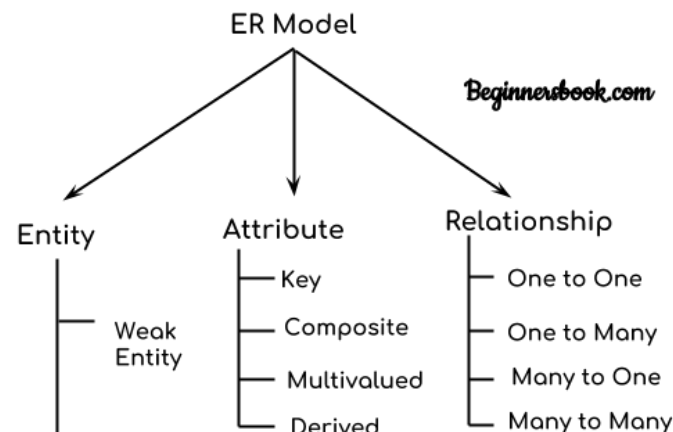
Components of ER Diagram

ER model

Osnove informacionih sistema

- **Atributi:** Karakteristike ili svojstva entiteta
- Key attribute: jedinstvena karakteristika entiteta (matični broj, broj lične karte, pasoša,..)
- Composite attribute: kombinacija drugih atributa poznata je kao složeni atribut. (adresa: ulica, broj, država)
- Multivalued: Atribut koji može sadržavati više vrijednosti (Osoba može imati više telefonskih brojeva)
- Derived: izvedeni atribut je onaj čija je vrijednost dinamička i izveden je iz drugog atributa. (Starost osobe je izvedeni atribut te se s vremenom mijenja i može se izvesti iz drugog atributa (Datum rođenja)).

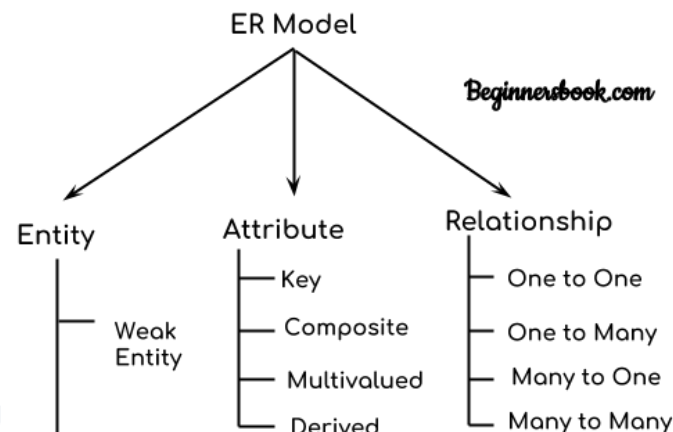
Components of ER Diagram

ER model

Osnove informacionih sistema

- **Veza:** Ovisnost ili povezanost između dva entiteta
- Veze se označavaju glagolima, koji trebaju pojasniti odnos između dva entiteta.
- **KARDINALNOST:** je odnos broja instanci entiteta i broja instanci drugog entiteta.
  - **One to One** : jedna instanca entiteta povezana s jednom instancom drugog entiteta
  - **One to Many** : jedna instanca entiteta povezana s više instanci drugog entiteta
  - **Many to One:** više instanci entiteta povezano s jednom instancom drugog entiteta
  - **Many to Many:** više od jedne instance entiteta povezano je s više instanci drugog entiteta

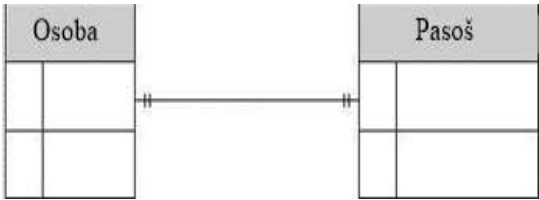

Components of ER Diagram

Kardinalnost

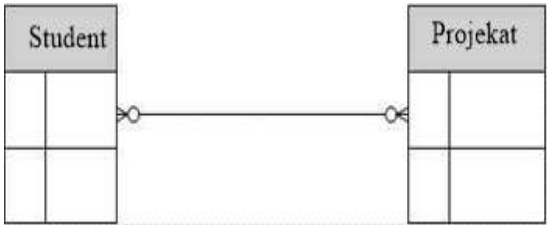
Osnove informacionih sistema

1:1 veza

1:N veza

M:N veza

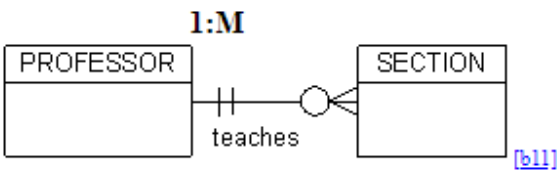
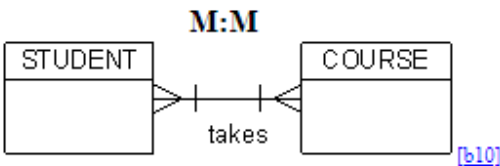
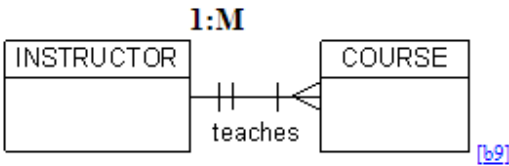
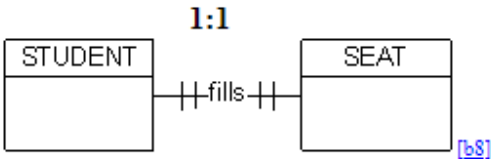
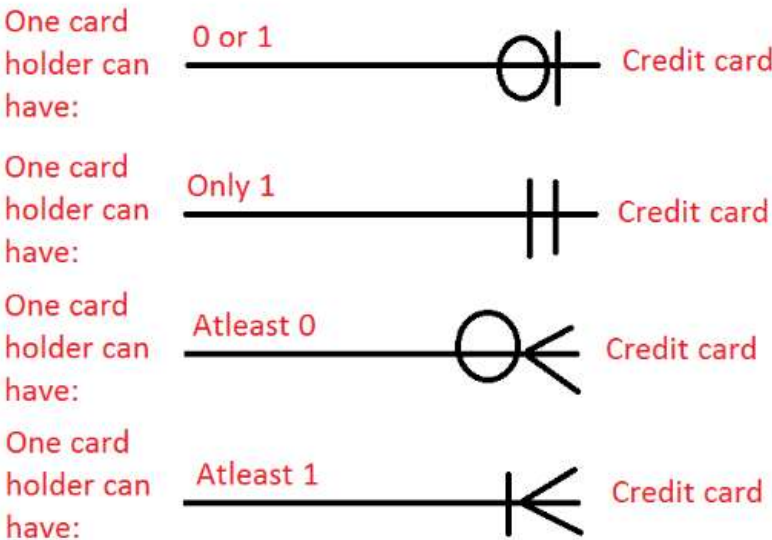

N:1 veza

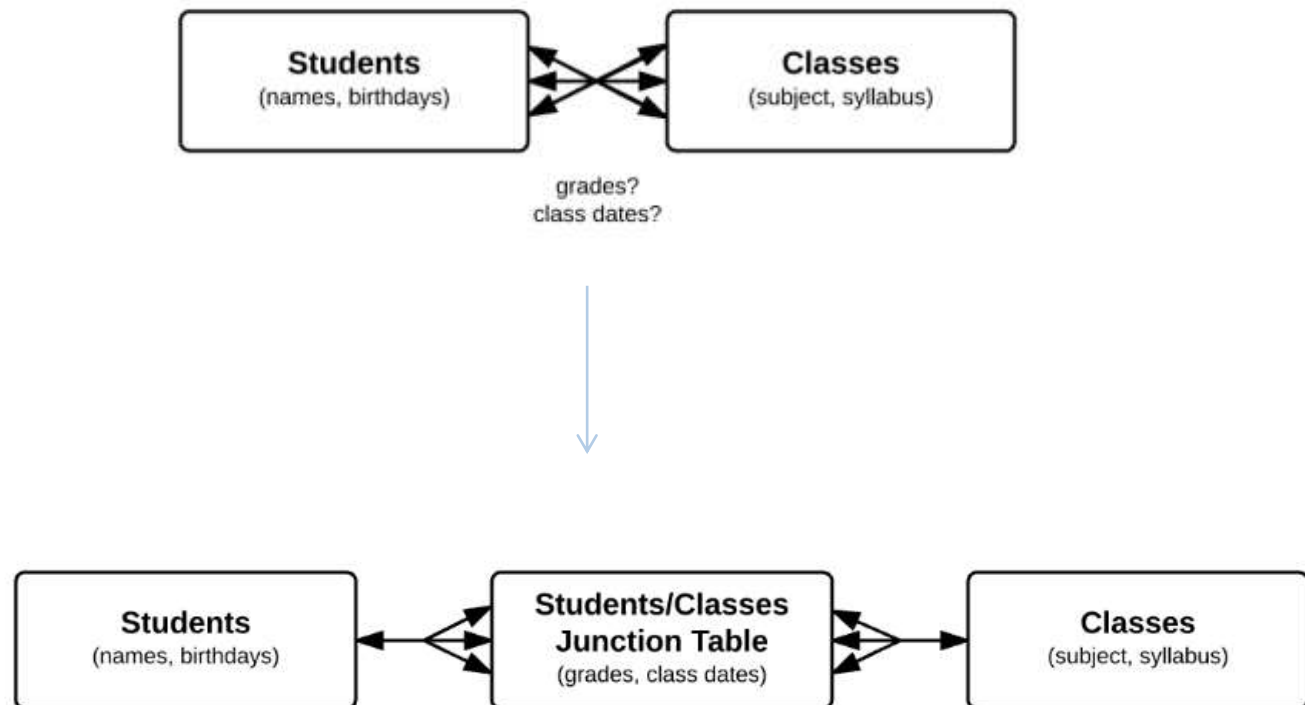
Primjer

Osnove informacionih sistema

Many to Many veza

Many to Many veza

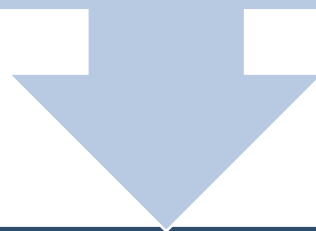
<https://support.airtable.com/hc/en-us/articles/218734758-A-beginner-s-guide-to-many-to-many-relationships>

Normalizacija

Osnove informacionih sistema

Model podataka : fleksibilan, neredudantan, jednostavan

Normalizacija je tehnika koja organizuje attribute na način da formiraju neredudantne, stabilne, fleksibilne i prilagodljive entitete. Normalizacija uključuje tri koraka:

Prva
normalna
forma 1NF

Druga
normalna
forma 2NF

Treća
normalna
forma 3NF

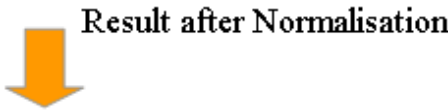
1 NF

- Svaka ćelija tabele treba sadržavati jednu vrijednost .
- Svaki zapis mora biti jedinstven.

Students

FirstName	LastName	Knowledge
Thomas	Mueller	Java, C++, PHP
Ursula	Meier	PHP, Java
Igor	Mueller	C++, Java

Startsituation

Students

FirstName	LastName	Knowledge
Thomas	Mueller	C++
Thomas	Mueller	PHP
Thomas	Mueller	Java
Ursula	Meier	Java
Ursula	Meier	PHP
Igor	Mueller	Java
Igor	Mueller	C++

Example First normal form

1 NF – primjer 2

Cilj: Postići da tablica sadrži samo atomske vrijednosti u svakoj ćeliji (tj. vrijednosti koje se ne mogu dalje podijeliti) i da svaki stupac ima jedinstven naziv.

Koraci za postizanje 1NF:

1. Ukloniti višestruke vrijednosti: Pobrinite se da svaki stupac sadrži samo jednu vrijednost po retku. Ako postoje više vrijednosti (npr., lista telefona ili hobija), trebate ih razdvojiti u zasebne redove ili napraviti zasebne stupce.
2. Osigurati jedinstvenost stupaca: Svaki stupac treba imati jedinstven naziv i jasno definiranu domenu (tip i format podataka).

1 NF – primjer 2

- Izvorni podaci:

ID	Ime	Telefoni
1	John Doe	12345, 67890

- Transformirani u 1NF:

ID	Ime	Telefon
1	John Doe	12345
1	John Doe	67890

2 NF

- 1NF
- ako su svi atributi, koji nisu primarni ključ, ovisni od čitavog primarnog ključa
- Primary keys: IDSt, IDProf

Students

IDSt	LastName	IDProf	Prof	Grade
1	Mueller	3	Schmid	5
2	Meier	2	Borner	4
3	Tobler	1	Bernasconi	6

Startsituation

Result after normalisation

Students

ID	LastName
1	Mueller
2	Meier
3	Tobler

Professors

IDProf	Professor
1	Bernasconi
2	Borner
3	Schmid

Grades

IDSt	IDProf	Grade
1	3	5
2	2	4
3	1	6

Example Second normal form

2 NF – primjer 2

Cilj: Ukloniti parcijalne zavisnosti, tj. zavisnosti gdje neki atributi zavise samo od dijela primarnog ključa u tablici sastavljenoj od više atributa.

Koraci za postizanje 2NF:

1. Identificirati i ukloniti parcijalne zavisnosti: Ako tablica ima složeni primarni ključ (sastavljen od više stupaca), svaki stupac koji nije dio ključa mora ovisiti o cijelom ključu, a ne samo o dijelu.
2. Razdvajanje tablica: Ako neki atributi ne ovisi o cijelom ključu, trebali bi biti izdvojeni u zasebnu tablicu gdje će formirati funkcionalnu cjelinu s dijelom ključa o kojem zavise.

2 NF – primjer 2

- Izvorni podaci u 1NF:

StudentID	CourseID	Instructor
1	CS101	Dr. Smith
1	MA101	Dr. Jones

- Transformirani u 2NF:

- StudentCourses:

StudentID	CourseID
1	CS101
1	MA101

- Courses:

CourseID	Instructor
CS101	Dr. Smith
MA101	Dr. Jones

3 NF

- 2NF
- i ako su vrijednosti njegovih atributa, koji nisu primarni ključ, neovisne od drugih atributa, koji nisu primarni ključ.
- Primary Key: ID

Vendor

ID	Name	Account_No	Bank_Code_No	Bank
----	------	------------	--------------	------

Startsituation

Result after normalisation

Vendor

ID	Name	Account_No	Bank_Code_No
----	------	------------	--------------

Bank

Bank_Code_No	Bank
--------------	------

Example Third normal form

3 NF – primjer 2

Cilj: Ukloniti tranzitivne zavisnosti, gdje atributi zavise od drugih atributa koji nisu ključ.

Koraci za postizanje 3NF:

1. Identificirati i ukloniti tranzitivne zavisnosti: Ako neki atribut zavisi od drugih neključnih atributa, te zavisnosti treba ukloniti.
2. Razdvajanje tablica: Atributi koji imaju tranzitivne zavisnosti trebaju biti izdvojeni u zasebne tablice.

3 NF – primjer 2

- Podaci u 2NF:

- Courses:

CourseID	Instructor	Office
CS101	Dr. Smith	Room 101
MA101	Dr. Jones	Room 102

- Transformirani u 3NF:

- Courses:

CourseID	Instructor
CS101	Dr. Smith
MA101	Dr. Jones

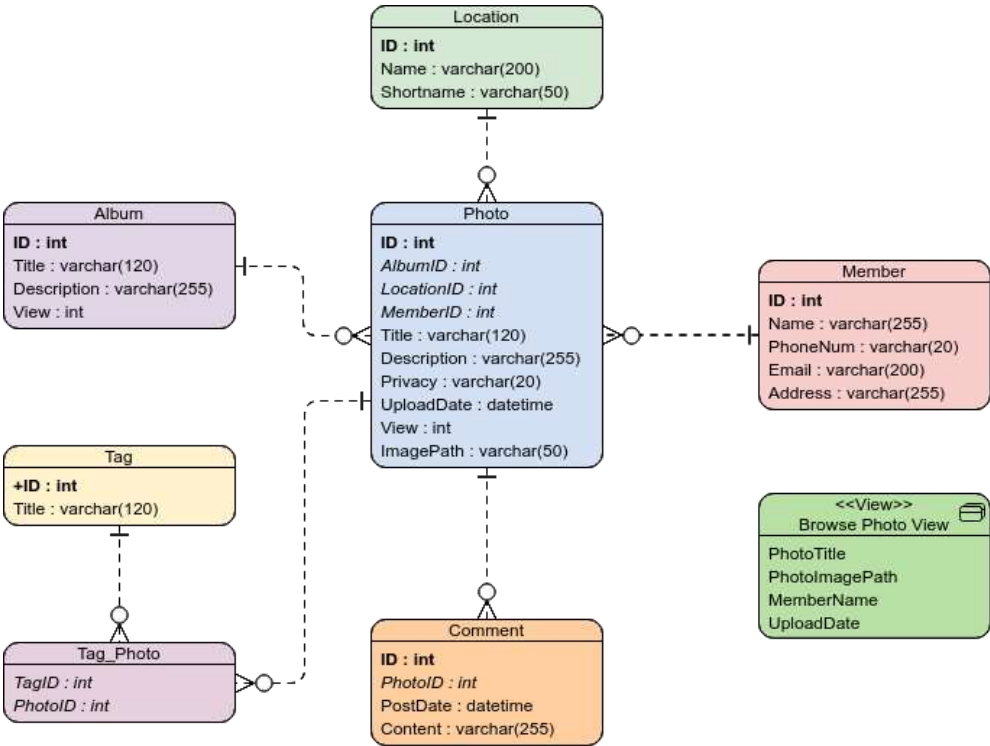
- Instructors:

Instructor	Office
Dr. Smith	Room 101
Dr. Jones	Room 102

Kako kreirati ERD?

- 1. Identifikacija entiteta
- 2. Identifikacija atributa za svaki entitet
- 3. Kreiranje veza između entiteta

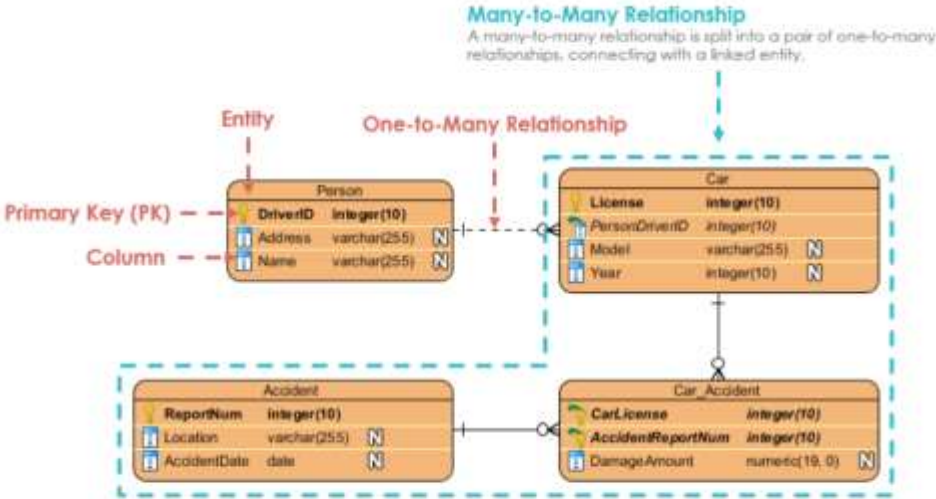
Primjer

- Kreirati ERD za kompaniju za osiguranje automobila čiji klijent posjeduje po jedan ili više automobila. Svaki automobil može prouzrokovati 0 ili više nezgoda.
- Automobil je opisan modelom, godinom proizvodnje, tablicama.
- Osoba opisana ID vozača, adresom i imenom.
- Nezgoda opisana brojem štete, lokacijom i datumom.
- Također, nezgoda će u odnosu na automobil opisati i iznos štete.

Primjer

Osnove informacionih sistema

This is an E-R diagram example for a car-insurance company whose customers own one or more cars each. Each car has associated with it zero to any number of recorded accidents.

Modeliranje procesa

Osnove informacionih sistema

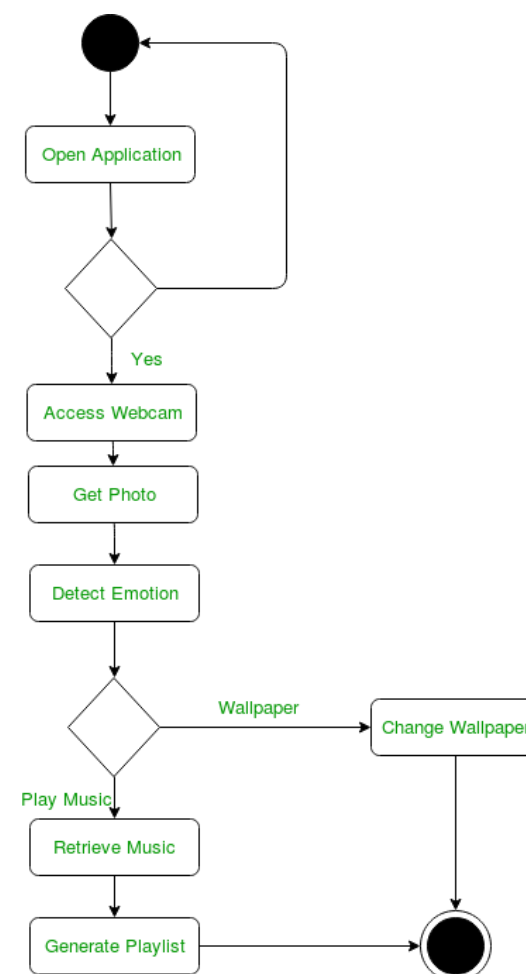
Model procesa je način prikazivanja kako bi poslovni sistem trebao raditi. On ilustruje procese ili aktivnosti, te kako se podaci razmjenjuju između njih.

Dijagrami Aktivnosti

Osnove informacionih sistema

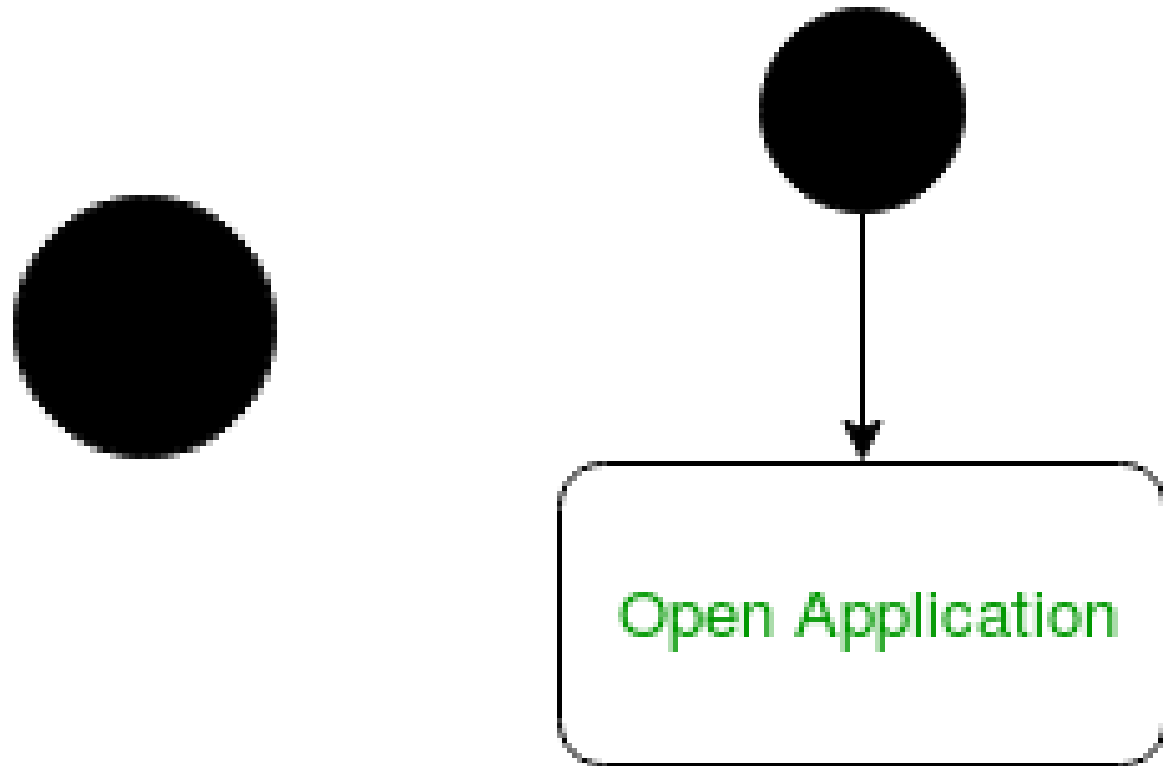
Dijagram aktivnosti je dijagram ponašanja, tj. prikazuje ponašanje sistema.

Dijagrami Aktivnosti - Inicijalno stanje

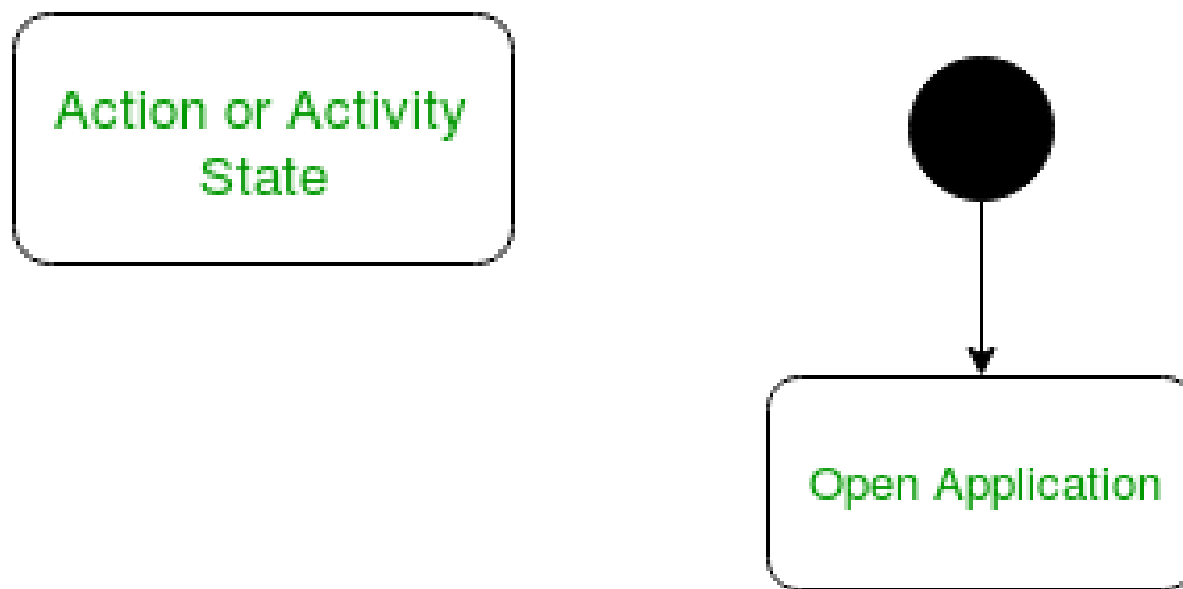
Osnove informacionih sistema

Dijagrami Aktivnosti - Akcija ili stanje aktivnosti

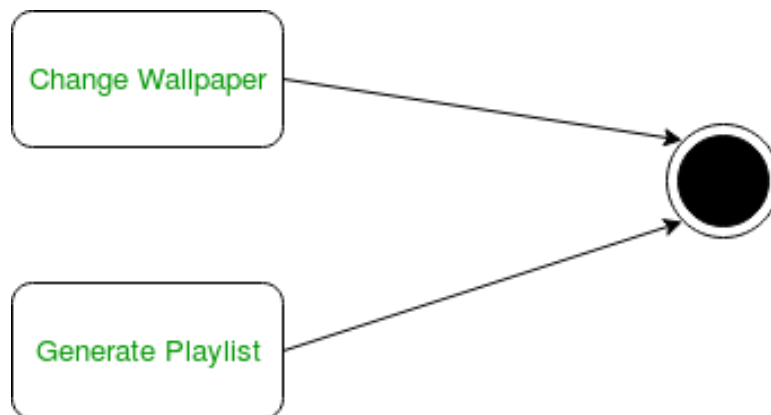
- aktivnost predstavlja izvršavanje akcije na objektima. Predstavljamo aktivnost pomoću pravougaonika sa zaobljenim uglovima. U osnovi svaka radnja ili događaj koji se odvija predstavljen je pomoću aktivnosti.

Dijagrami Aktivnosti - Akcijski tok ili Kontrolni tokovi

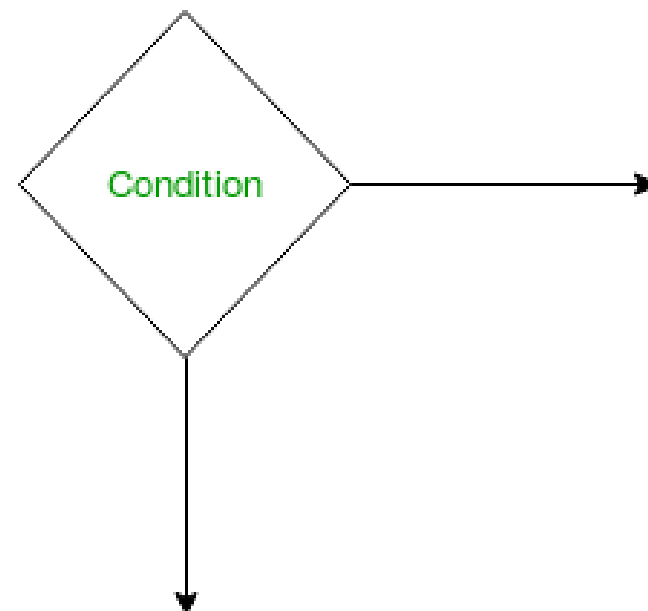
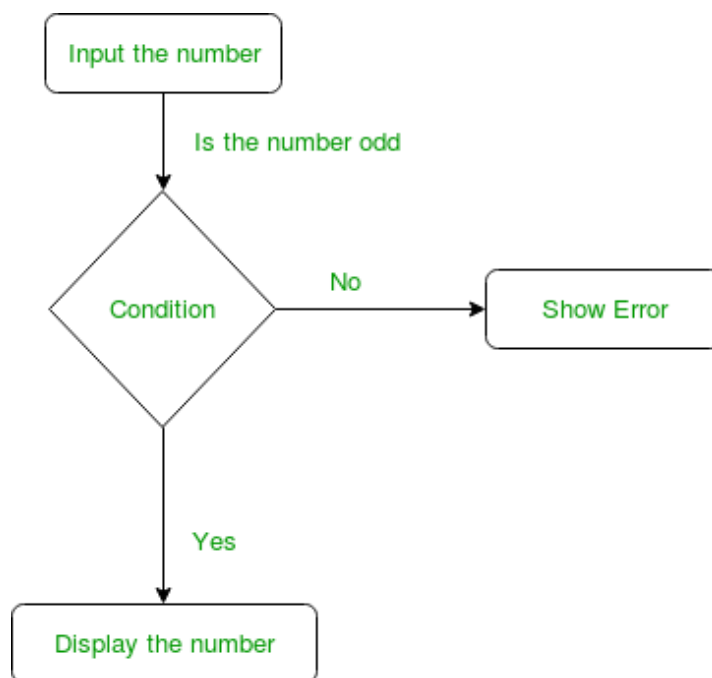
- Akcijski tokovi ili Kontrolni tokovi također se nazivaju putanje i rubovi. Koriste se za prikazivanje prelaska iz jednog stanja u drugo.

Dijagrami Aktivnosti - Čvor odluke i grananje

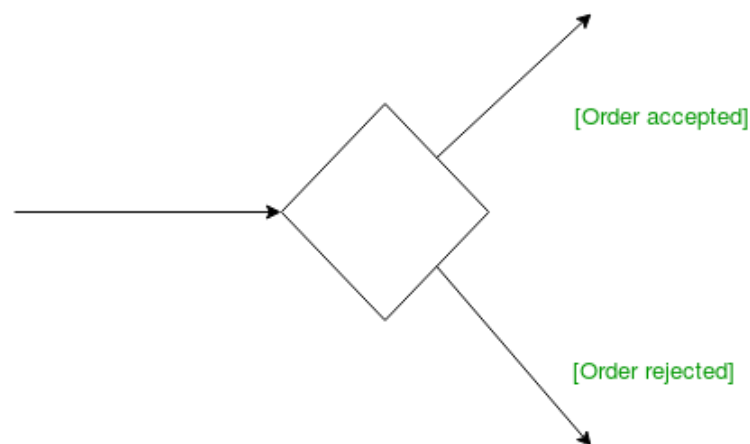
- Kad moramo donijeti odluku prije nego što odlučimo o protoku, koristimo čvor odluke.

Dijagrami Aktivnosti - Čuvari

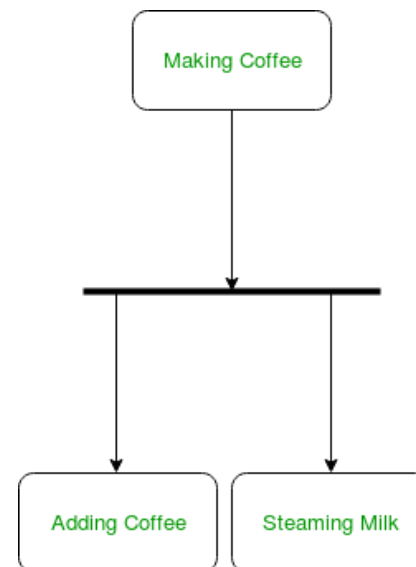
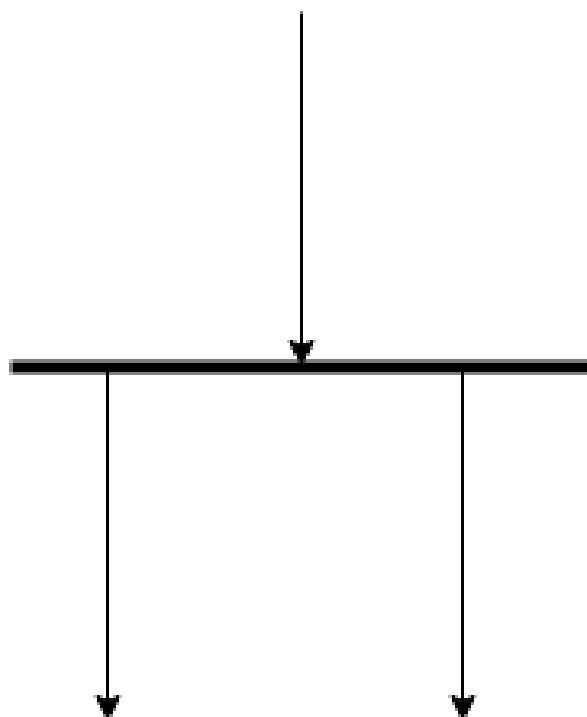
Čuvar se odnosi na izjavu napisanu pored čvora odluke na strelici, unutar uglastih zagrada.

Dijagrami Aktivnosti - Fork

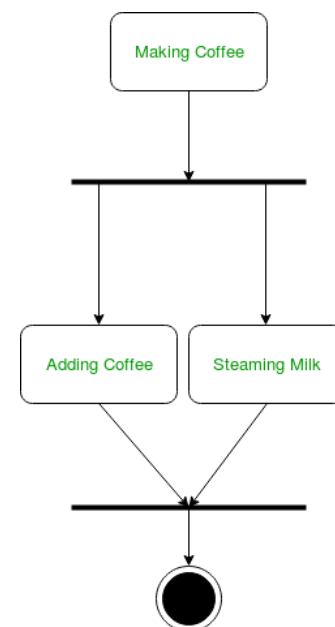
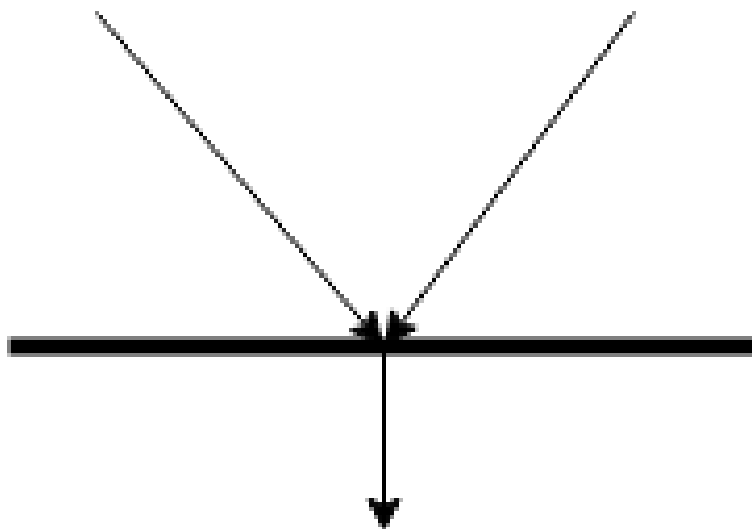
- Čvorovi Fork koriste se za podršku paralelnim aktivnostima.
- Odluka se ne dijeli prije podjele izvršavanja paralelnih aktivnosti. Oba dijela se moraju izvršiti u slučaju fork-a.

Dijagrami Aktivnosti - Join

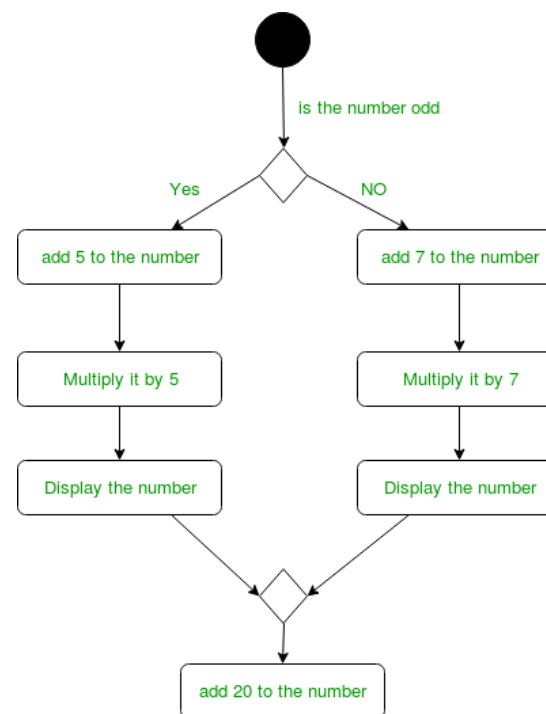
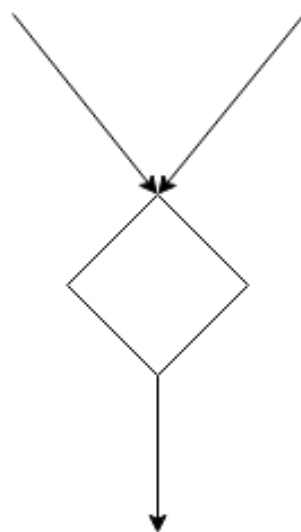
- Čvorovi pridruživanja koriste se za podršku istodobnim aktivnostima konvergiranjem u jednu.

Dijagrami Aktivnosti - Spajanje ili spajanje događaja

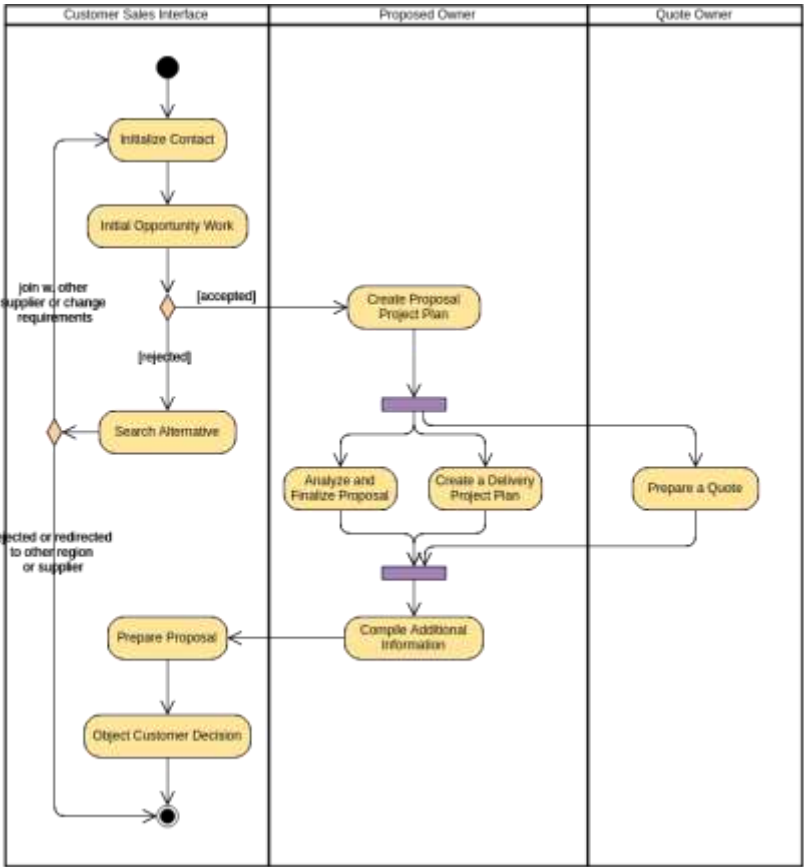
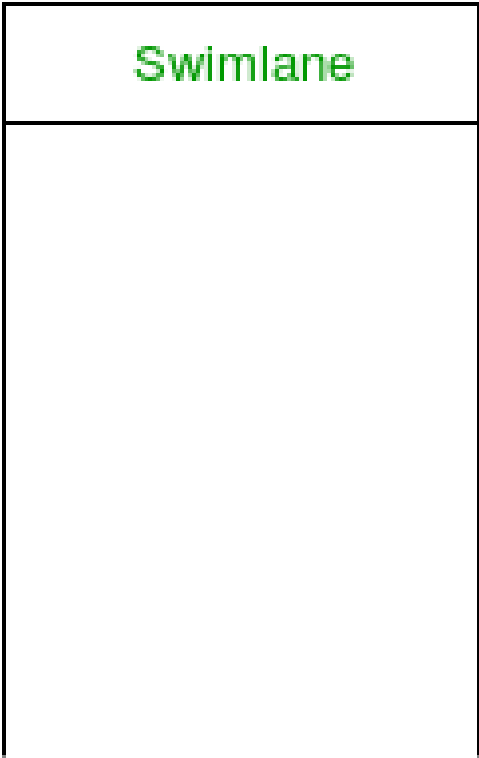
- scenariji nastaju kada aktivnosti koje se ne izvršavaju istovremeno moraju biti spojene. Za takve scenarije koristimo oznaku spajanja. Dvije ili više aktivnosti možemo spojiti u jednu ako kontrola pređe na sljedeću aktivnost bez obzira na odabrani put.

Dijagrami Aktivnosti - Swimlanes

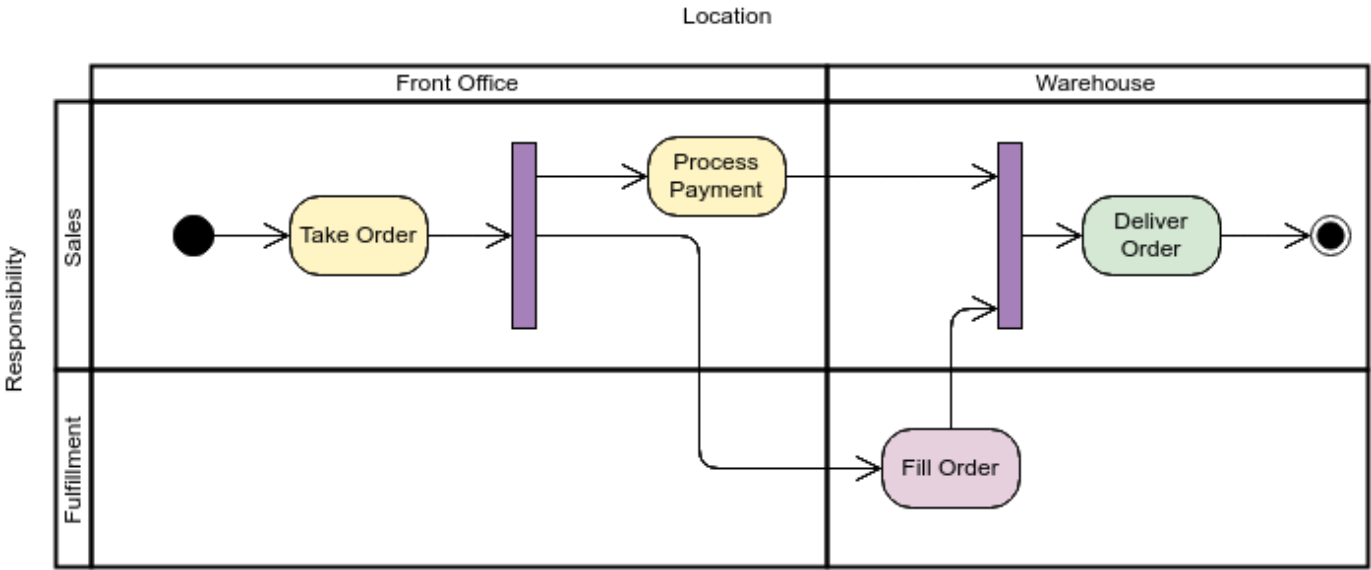
- Koristimo swimlanes za grupiranje povezanih aktivnosti u jednoj koloni. Swimlanes mogu biti vertikalni i horizontalni. Nije obavezna upotreba swimlanes-a. Obično daju više jasnoće dijagramu aktivnosti.

Dijagrami Aktivnosti - Swimlanes

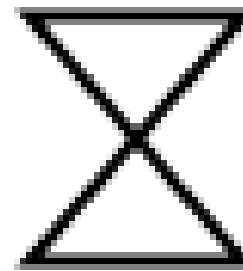
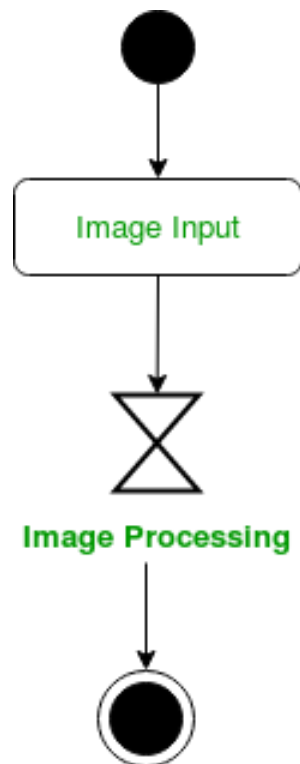
Osnove informacionih sistema

Dijagrami Aktivnosti - Vremenski signal

Možemo imati scenarij u kojem je nekom događaju potrebno određeno vrijeme.

Time Event

Dijagrami Aktivnosti - Signali

Osnove informacionih sistema

Signal ukazuje na to da aktivnost prima događaj iz spoljnog procesa.

■ Vremenski signal:

■ Prijem signala:

■ Slanje signala:

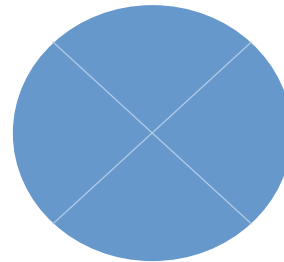

Dijagrami Aktivnosti - Kraj toka

Osnove informacionih sistema

Označava kraj određenog toka, ali ne i kraj kompletne aktivnosti.

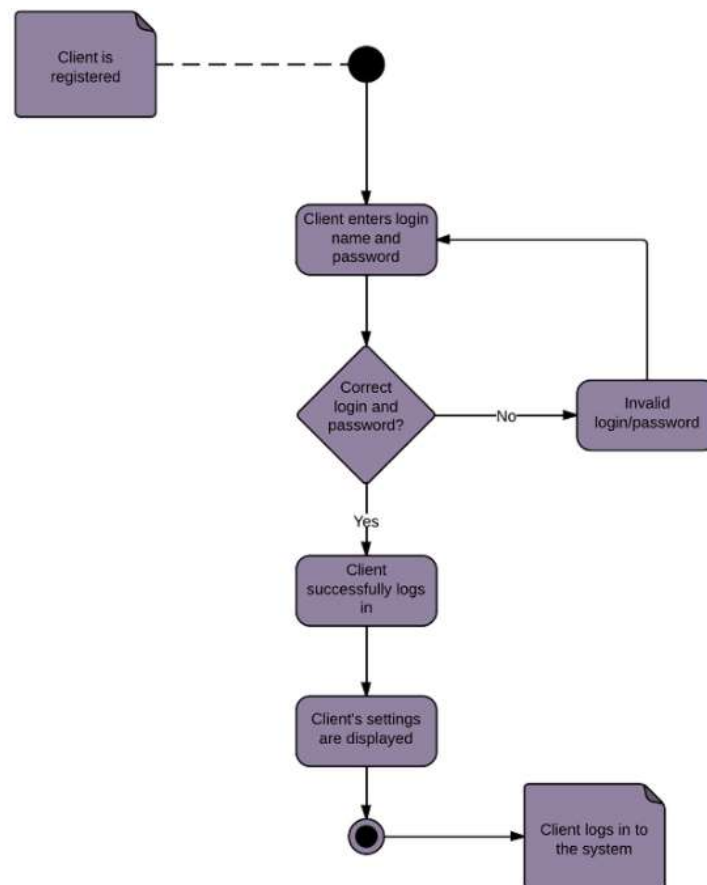
Dijagrami Aktivnosti - Primjer

- Nacrtati dijagram aktivnosti za login akciju Sistema. Korisnik unosi username i password i kada su oni ispravni se uspješno loguje na sistem.
- U suprotnom mu se otvara prozor sa porukom o nevalidnosti kredencijala te ga se ponovo vraća na login stranicu.
- Kada se korisnik uspješno loguje prikazane su mu njegove postavke.

Dijagrami Aktivnosti - Primjer

Osnove informacionih sistema

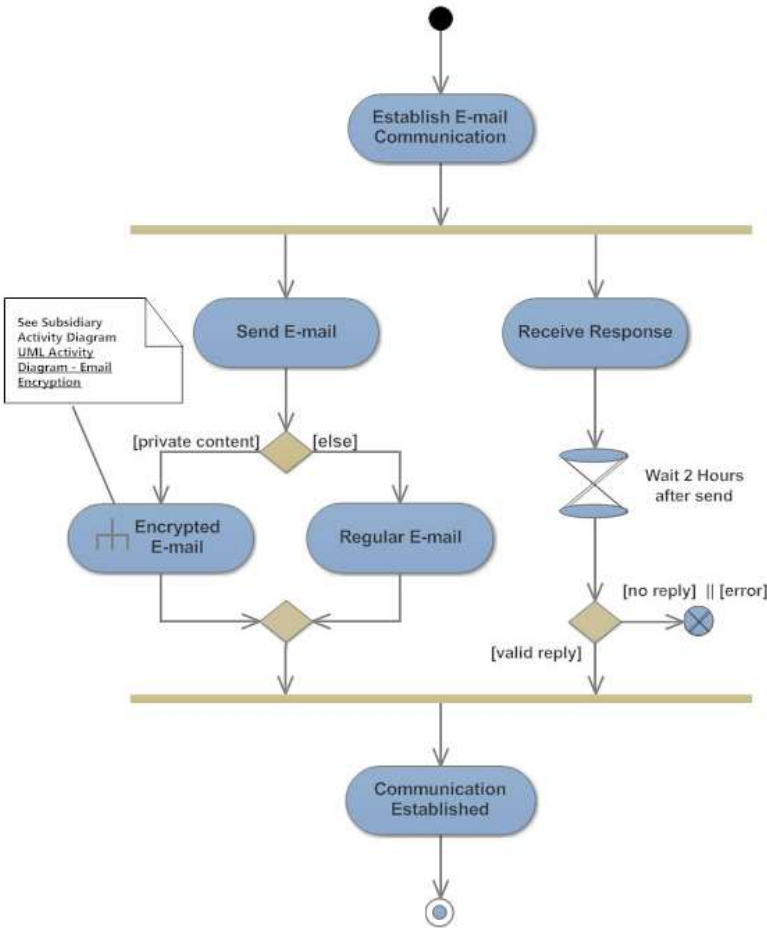
Dijagrami Aktivnosti - Primjer

- Kreirati dijagram aktivnosti za email komunikaciju. Prvobitno se uspostavlja email komunikacija te se nakon toga paralelno izvrše radnje slanja emaila i primanja odgovora.
- Ukoliko je sadržaj privatn, šalje se enkriptovan email, u suprotnom sistem šalje standardan email. Nakon slanja bilo koje vrste emaila, sistem jednako nastavlja sa radom.
- Kada je riječ o primanju odgovora, sistem čeka 2 sata na odgovor te provjerava da li je odgovor validan ili ne. Ukoliko je odgovor nevalidan ili ne postoji prekida se izvršenje, u suprotnom izvršenje se nastavlja.
- Nakon završetka svih pomenutih paralelnih aktivnosti, sistem potvrđuje uspostavu email komunikacije.

Dijagrami Aktivnosti - Primjer

Osnove informacionih sistema

Pitanja i odgovori

Osnove informacionih sistema

Pitanja i odgovori ???

Projektni zadatak

Osnove informacionih sistema

- Modeliranje procesa za vaš IS:
  - Activity dijagrami
- Modeliranje podataka za vaš IS :
  - ER dijagram
- Izvještaj
- Projektni zadatak poslati do 16.12.2024. 23:59 na email:
amer.koric@etf.unsa.ba